

Logopedist en stemdocent in gesprek

Een kijkje in de keuken bij de vakgroep Stem van de Fontys Academie voor Drama

Josje Jonker

Inleiding

Hoe ontspoort zich een gesprek rond vakmatige interesses en overwegingen tussen een stemdocent en een logopedist? Uitwisseling van beroepsgerelateerde visies en ervaringen geeft vaak stof tot nadenken. Je ontdekt zowel raakvlakken als discrepanties in benaderingswijzen en beide kunnen uitdagen om het gesprek voort te zetten. Wederzijdse opleidingsachtergronden of beroepsmatige fascinaties kunnen steeds opnieuw aanleiding vormen om de uitwisseling verder uit te diepen. Docent Stem en Spreekvaardigheid Josje Jonker en logopedist Janneke de Waal - Bogers kwamen op deze manier herhaaldelijk met elkaar in contact. Op basis van vakinteresse en wederzijdse nieuwsgierigheid wisselden zij werkgerelateerde anekdotes en ervaringen uit. Dit leidde tot interessante overwegingen. Op het gebied van logopedie in relatie tot stem en spraak als vak binnen de setting van een theatergerichte opleiding liggen de vragen voor het oprapen. Want wat zijn eigenlijk de verschillen in visie en werkwijze tussen de logopedist en de stemdocent? En waarin zijn de raakvlakken te ontdekken? Inhoudelijk gezien is het evident dat er overlap bestaat tussen enerzijds didactisch en anderzijds therapeutisch stem- en spraakwerk. Stemdocenten hebben immers veelal een logopedische opleidingsachtergrond. Meer evident nog is het feit dat iedere beroepsbeoefenaar die met stem- en spraakverbetering te maken heeft, werkt met hetzelfde 'instrument' als uitgangspunt, namelijk de mens.

De verschillen die te bemerken zijn, vinden dan misschien meer hun oorsprong in doelstellingen en vakculturen die van elkaar verschillen. Op grond hiervan kunnen visies en werkwijzen ook uiteenlopen. Vanuit zowel de raakvlakken als de verschillen beschouwd, zouden stemdocenten en logopedisten elkaar op het gebied van werkwijze en visie kunnen informeren en inspireren. Met deze gedachtegang als uitgangspunt bezocht hoofdredacteur van Lo&Fo en logopedist Janneke de Waal - Bogers de Fontys Academie voor Drama Tilburg. Op verzoek van de vakgroep Stem stelde zij vanuit haar logopedische achtergrond een vragenlijst op en interviewde de drie leden van de vakgroep. Dit interview heeft als voedingsbodem gediend voor het artikel dat voor u ligt. Het artikel is bedoeld om u te informeren over de visie op het werken met stem en spraak die binnen de Academie voor Drama centraal gesteld wordt. Van hieruit komt aan bod in hoeverre en op welke manier de logopedie met deze visie verweven is. De praktijk van het werken met stem binnen de Academie voor Drama wordt misschien nog het best geduid door een student te laten spreken over zijn ervaring van het vak. Daarom hebben we Arnaud Deflem, vierdejaars student, gevraagd om zijn reflecties met betrekking tot het vak Stem en Spreekvaardigheid op papier te zetten. Dit samengestelde kader biedt u een kijkje in de keuken van het werk van de stemdocenten binnen de Fontys Academie voor Drama.

De vakgroep Stem van de Academie voor Drama

Eerst stellen we u de vakgroep Stem van de Academie voor. Deze bestaat uit drie docenten; Moniek Frankort, Ronald Klekamp en Josje Jonker. Moniek

Frankort was de eerste docent Stem en Spreekvaardigheid op de Academie voor Drama. Zij is na afronding van haar studie Logopedie aanvankelijk werkzaam geweest als logopedist binnen het speciaal onderwijs. Vervolgens begon zij haar werk als stem- en spraakdocent bij de Opleiding Logopedie te Nijmegen. Sinds 18 jaar is zij als docent Stem en Spreekvaardigheid verbonden aan de Academie voor Drama. Naast haar werkzaamheden volgde zij cursussen en workshops bij Pahn, Coblenzer, Ilse Mittendorff en Petra Bodnik. Ook volgde zij cursussen rond de methoden van Elfriede Ocker en Roy Hart. Gedurende de periode 1995 - 1997 volgde zij individuele zanglessen bij Ronald Klekamp.

Ronald Klekamp studeerde solozang aan het Conservatorium van Arnhem met Aafje Heynis en Wout Oosterkamp. Vervolgens studeerde hij bij Margreet Honig in Amsterdam. Ook studeerde hij met Petra Bodnik in Düsseldorf ter ontwikkeling van een ademsysteem als onderdeel van de vocale techniek. Ronald Klekamp werkt met beroepszangers in zijn eigen praktijk en daarnaast is hij verbonden aan de Academie voor Drama als docent Stem en Spreekvaardigheid. In zijn lessen besteedt hij veel aandacht aan de fysiektechnische ontwikkeling en een daaraan gekoppelde ademtraining. Hij neemt dit als uitgangspunt bij de ontwikkeling van vocale techniek om te komen tot een authentieke expressiviteit in het zingen en in het gebruik van de spreekstem in relatie tot toneelteksten.

Josje Jonker voltooide in 2004 haar studie Logopedie met een eindstage bij de Academie voor Drama. Sindsdien is zij er werkzaam als docent Stem en Spreekvaardigheid. In 2007 studeerde zij af als Master Communicatiewetenschap aan de Universiteit van Tilburg met als specialisatie de relatie tussen emotieoverdracht in spreken en in muziek. Daarnaast volgde zij cursussen adem en stem bij Paul Triepels en Petra Bodnik. Tevens volgde zij zanglessen aan het Fontys Conservatorium Tilburg en nam zij deel aan cursussen zangimprovisatie en vocal percussion vanuit de school van stemkunstenaar Bobby McFerrin. Momenteel volgt zij individuele zanglessen bij Ronald Klekamp. Naast haar werk aan de Academie voor Drama is Josje als docent Stemvorming verbonden aan het ROC Tilburg bij de opleiding Artiest. Tevens geeft zij op zelfstandige basis training en coaching op het gebied van stem, spraak en presentatie. Zij formuleert haar vakopvatting door haar kennis en vaardigheden op het gebied van stem en spraak, communicatie, presentatie en zang zoveel mogelijk te combineren en integreren.

De Academie voor Drama

De HBO-opleiding tot Docent Drama valt onder het kunstcluster van Fontys Hogescholen te Tilburg. De opleiding biedt een breed onderwijspakket aan, dat in de eerste plaats het theaterdocentschap als einddoel heeft. De praktijk wijst echter uit dat afgestudeerden tevens werk vinden als theatermaker of acteur. Het vakkenpakket richt zich op spel, beweging, stem, didactiek, theateranalyse en theatergeschiedenis. Ambachtelijke vaardigheden komen in dit kader nadrukkelijk aan bod. Het leren werken met de stem als expressiemid-

De vakgroep Stem stelt zich tot doel de studenten bewust te maken van hun eigen stem en spraak

del is hiervan een onderdeel. De vakgroep stem stelt zich tot doel de studenten bewust te maken van hun eigen stem en spraak en er veranderingen in aan te brengen ten behoeve van de overdrachtssituatie. Deze doelstelling kan gezien worden vanuit het theaterdocentschap, maar tevens vanuit theatermakerschap of spelerschap. De ambachtelijke vaardigheid op de stem en het spraakmechanisme optimaal te gebruiken wordt zoveel mogelijk in samenhang met andere ambachtelijke vaardigheden als beweging en spel onder de aandacht van de studenten gebracht en getraind.

De vakgroep over de rol van stem en spraak binnen de opleiding

Hoe komen studenten op de Academie voor Drama terecht en welke rol speelt hun stemkwaliteit hierbij?

“Stem en spreken krijgen al een nadrukkelijke rol toebedeeld voordat men aan de opleiding is begonnen. Studenten komen binnen via een selectieprocedure. Deze selectieprocedure is erop gericht om te bepalen of er voldoende theatrale aanleg aanwezig is bij de kandidaten. Aanleg betekent in onze visie niet alleen talent, maar zeker ook het vermogen om overdrachtstechnieken in beeld en geluid ambachtelijk vorm te geven. In het licht van dit gegeven wordt tijdens de selectieprocedure een stemtest afgenomen. Tijdens deze test wordt bepaald of er sprake is van een wendbare en leerbare stem. Hiertoe worden aspecten als basistonus in het fysiek, stemkwaliteit, belastbaarheid van de stem, stemvolume, spreektempo en spraakvorming bekeken en beluisterd. Het diagnostische karakter van de test heeft overeenkomsten met de manier waarop binnen de logopedie anamnesegegevens worden verzameld. Aan de hand van de test wordt nagegaan in hoeverre de student in staat is om op deze vlakken onder begeleiding veranderingen en correcties aan te brengen en hierop te reflecteren. De uitkomst van deze test is in samenhang met de uitkomst van de andere onderdelen van de selectieprocedure bepalend voor de toelaatbaarheid van de student. Het gegeven dat de Fontys Academie voor Drama een docentenopleiding is, maakt dat de rol van stem en spraak nog eens extra benadrukt wordt tijdens de selectieprocedure; bestaat het vermoeden dat de stem onvoldoende belastbaar en wendbaar is voor het dramadocentschap, dan zal dit zwaar meewegen in de eindconclusie van de toelatingstest. In sommige gevallen is een negatieve conclusie vanuit de stemtest zelfs doorslaggevend voor de totale uitkomst van de toelatingsprocedure.”

Hoe ziet de leerweg op het gebied van stem en spraak eruit en wat zijn de doelstellingen?

“Ten behoeve van de leerweg van de student is een leerplan opgesteld. Hierin staan de algemene doelstellingen per jaar geformuleerd. Deze zijn vertaald naar leerdoelen per vak. Binnen stem en spreekvaardigheid richten deze zich in het eerste jaar van de opleiding op bewustwording van eigen stem en spraak en het aanbrengen van verbeteringen binnen een oefensituatie. Hierbij valt te denken aan tonuskwaliteit van het fysiek, doorstroming en activering van de adem, helderheid van de stem, punctualiteit in de uitspraak, melodie en dynamiek. Wij besteden al vanaf het eerste jaar veel aandacht aan het met elkaar in verbinding brengen van deze elementen. In het tweede jaar gaan de studenten voor het eerst op stage. Binnen deze stage geven zij les op een middelbare school, waar ze een theaterstuk maken met de leerlingen. Dit is een belangrijk moment als het gaat om het maken van een transfer van de oefensituatie naar de toepassing van ambachtelijke vaardigheden in de praktijk. Het toegepaste karakter van de stemlessen groeit verder naarmate de opleiding vordert en vertaalt zich niet alleen naar lessituaties, maar tevens naar spelsituaties. Hierbij wordt de stem steeds nadrukkelijker middel tot vormgeving van de verbeelde omstandigheid.”

Hoe wordt begonnen met de ontwikkeling van stem en spraak bij eerstejaars studenten?

“Wij bieden de student in het eerste leerjaar drie vormen van les en begeleiding aan. Ten eerste zijn er de groepstrainingen. Binnen deze trainingen worden algemene vaardigheden op het gebied van houding, beweging, adem, stem en spraak getraind. Daarnaast zijn er de lessen waarin met toneelteksten wordt gewerkt. In deze lessen maken de studenten een begin met het toepassen van veranderingen in stem en spraak in een toepassingsgerichte oefensituatie. Er wordt voornamelijk individueel gewerkt in deze lessen. Voor de studenten die in de eerste periode van de studie moeilijkheden ondervinden op het gebied van de ontwikkeling van stem en spraak zijn er de stemsprekuren. Deze zijn erop gericht om de technische ontwikkeling een extra impuls te geven. Slechts een deel van de studenten komt in aanmerking voor de spreekuren. Hierbij kun je denken aan mensen van wie de stem nog weinig belastbaar is. Daarnaast kan het spreekuur uitkomst bieden voor studenten die nog geen enkele ervaring hebben met stem- en spreektechniek en daardoor moeilijk kunnen begrijpen hoe ze de aangeboden lesstof moeten hanteren.”

Aan welke eindtermen moet de student voldoen op het gebied van stem en spraak als hij van de opleiding komt?

“Op grond van het eerder beschrevene kan worden gezegd dat het werken met stem en spraak een steeds meer hybride karakter krijgt hoe verder men in de opleiding komt; er wordt aandacht besteed aan de rol van stem en spraak binnen de verbeelde omstandigheid, maar daarnaast komt ook de rol van stem en spraak binnen docentschap aan de orde. Binnen de opleiding wordt daarnaast niet alleen in voorwaardelijke zin met stem en spraak gewerkt, maar ook in overdrachtelijke zin; niet alleen moet er sprake zijn van een belastbare stem en een goede verstaanbaarheid, maar ook moeten stem en spraak in verbinding komen te staan met de tekstinhoud. We werken toe naar een eindsituatie waarin zowel voorwaardelijke vaardigheden als de overdrachtelijke kwaliteiten optimaal kunnen worden toegepast. De weg hier naartoe is sterk afhankelijk van het individu. Het is per student verschillend welke fase wanneer aan bod komt in de technische ontwikkeling. Niet iedereen ontwikkelt even snel; soms bestaat de verwachting dat het een student niet in het eerste jaar lukt om de einddoelen voor dat jaar te behalen, maar wel in het jaar daarop. Dan kan de situatie zich voordoen dat een student op basis van die verwachting toch voorwaardelijk naar het volgende studiejaar overgaat. Gedurende dat jaar wordt dan op van tevoren vastgestelde momenten de vooruitgang bepaald. Zo wordt bewaakt dat een student een eventuele achterstand inloopt en het jaar op niveau kan afsluiten.”

Welke consequenties kunnen stem- en spraakproblemen hebben voor het studieverloop?

“Tijdens de selectieprocedure wordt de kans op ernstige stemproblemen bij onze studenten al beperkt, omdat men op grond hiervan kan worden afgewezen. Als zich tijdens de opleiding toch dit soort problemen voordoen, kan het zijn dat de student dusdanig wordt belemmerd in het toepassen van de beschreven vakvaardigheden, dat er bij ons als vakdocenten twijfel ontstaat of hij de opleiding met succes kan afronden. De consequentie kan in het uiterste geval zijn dat de studie moet worden gestaakt. In de praktijk doen dit soort situaties zich nagenoeg niet voor. Op het moment dat studenten de praktijkstages ingaan, wordt vaak duidelijk zichtbaar hoe de hantering van vaardigheden op het gebied van stem en spraak de didactische kwaliteiten van de student beïnvloedt. Zijn deze onvoldoende, dan kan de student de stages niet met een voldoende afronden. Dit is ook de reden waarom wij als stemvakgroep stagebezoeken afleggen om de studenten te observeren en vervolgens te coachen waar dat volgens ons nodig is.”

Doen zich ook situaties voor waarbij studenten wordt geadviseerd naar een KNO-arts of logopedist te gaan?

“Het gebeurt regelmatig dat studenten wordt geadviseerd naar een KNO-arts of logopedist te gaan. Als we naar aanleiding van de selectieprocedure direct al twijfels hebben over de functionaliteit en belastbaarheid van de stem, adviseren wij studenten om een KNO-onderzoek te laten doen. Het komt ook voor dat studenten naar aanleiding van de selectieprocedure wordt geadviseerd om naar een logopedist te gaan. Dit gebeurt als de student in principe de kwaliteiten bezit om toegelaten te worden tot de opleiding, maar een geïsoleerde disfunctionaliteit laat horen op het gebied van kwaliteit van de spreekstem. Het kan hier gaan om zowel stem- als spraakstoornissen. Na afloop van de therapie wordt vervolgens nog eens een stemtest afgenomen om te bepalen of de student op dat moment wel voldoet aan de opleidingseisen op stem- en spraakgebied. Niet alleen voorafgaand aan de opleiding overigens, komen KNO-arts en logopedist in beeld. Het komt sporadisch voor dat studenten tijdens de opleiding aanzienlijke problemen ondervinden, waarvoor wij niet afdoende interne begeleiding kunnen bieden. Soms is een KNO-onderzoek nodig om het probleem beter te duiden. Het kan bijvoorbeeld gaan om aanhoudende heesheid of afonie als gevolg van intensieve stembelasting. Naar aanleiding van onze eigen bevindingen, eventueel aangevuld met de uitslag van een KNO-onderzoek wordt dan door ons een advies uitgesproken om ten behoeve van het studieverloop logopedische therapie te gaan volgen.”

Hoe vindt de samenwerking met de logopedist plaats?

Als we studenten voor externe begeleiding naar een logopedist doorsturen, adviseren wij ze nadrukkelijk om op zoek te gaan naar iemand die ervaring heeft op het gebied van de spreektechniek binnen de theatrale setting. Op die manier kan er een zinvolle en efficiënte wisselwerking tot stand komen tussen de logopedische begeleiding en de leerweg die binnen de opleiding is uitgezet. Wij volgen het verloop van de therapie door contact te onderhouden met de logopedist, maar daarnaast laten wij ons steeds informeren door de student zelf. Door de koppeling tussen de therapie en de lesinhoud te bewaken, kan het effect van de logopedische therapie worden geoptimaliseerd en is er al direct sprake van een mogelijkheid tot transfer van therapie naar lespraktijk.”

De inhoud van het vak; docent en student aan het woord

Waarvoor wordt het vakmatig werken met stem en spraak binnen de Academie voor Drama het meest gekenmerkt?

“Binnen onze visie met betrekking tot het vakmatig werken staan de volgende elementen centraal; de individuele leerweg, de ervaringsgerichte benadering van het instrument, de verbinding van stem en spraak met de verbeelde omstandigheid en het voortdurend uitdagen tot een onderzoekende benadering van het instrument.” Arnaud Deflem, vierdejaars student, voegt hieraan toe: “Je moet als leerling zelf ervaren welke middelen je inzet om je stemkwaliteit te verbeteren en je moet ook zelf registreren wat dat oplevert. Je leert ook je medestudenten in dit proces te observeren; je leert te beluisteren hoe hun stemkwaliteit verandert onder invloed van een oefening. Je analyseert stem en spraak vanuit de ervaring, niet in eerste instantie vanuit de theorie. Het totaal van observatiegericht, analytisch en technisch werken leidt tot een verfijning en verbreding van je eigen stemgeluid. Ik heb de lessen Stem en Spreekvaardigheid als zeer intens en leerrijk ervaren. Het heeft mijn stemgebruik en visie op stem- en spreekgedrag drastisch veranderd.”

Wordt er gewerkt aan de hand van vaste methoden?

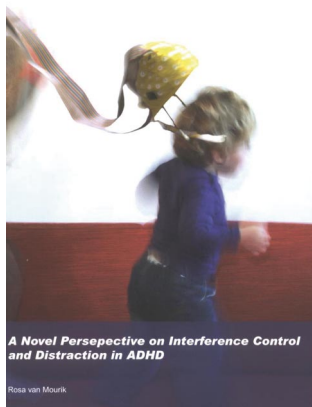
“Het grote voordeel van een vaste methode is de helderheid ervan. Nadeel is

dat je tijdens de uitvoer soms kunt vergeten dat de student net op een andere aandacht of een ander ontwikkelingsmoment zit, waar binnen de methode niet in voorzien is. Wij hebben als vakgroep en als opleiding de neiging om het leren daarom sterker te koppelen aan de student dan aan een methodische weg. Het methodisch werken vervangen wij door het bewaken van de vakmatige interactie tussen docent en student. Op die manier componeer je voor iedere student een eigen leerroute. Het is sterk van de student afhankelijk in welke vorm de techniek wordt aangereikt.” Arnaud Deflem zegt hierover: “De lessen zijn heel persoonlijk. Er wordt specifiek met jouw stem gewerkt. Die wordt gewaardeerd en gerespecteerd en samen met de hele groep worden er manieren en wegen/insteken onderzocht om je stemkwaliteit te verbeteren. Je wordt uitgedaagd om in je vakmatige benadering van stem en spraak grenzen te verleggen. We werken opdracht voor opdracht. Je krijgt als student dus geen tien dingen tegelijk te verwerken, maar er wordt duidelijk gestapeld in de lessen.”

In hoeverre is er een verbinding met methoden die in de logopedische praktijk worden gebruikt?

“Anders dan in de logopedische praktijk gebruikelijk is, gebruiken wij methodieken zoals Pahn, Smith en Coblenzer niet expliciet zoals ze in stappen beschreven staan. Wel gebruiken we ze impliciet als achtergrond en inspiratiebron om een leerweg te componeren die op de individuele student toegesneden is. Deze werkwijze vraagt van zowel docent als student een grote bereidheid tot onderzoeken. Het feit dat de technische leerweg niet al ergens staat beschreven, maakt dat de student zelf in staat moet zijn om – weliswaar onder begeleiding – zijn leerweg te duiden en te kaderen. Een belangrijk instrument dat wij hierbij hanteren, is het continu uitdagen tot reflectie rond registratie van veranderingen in het fysiek en in het eigen geluid als resultaat van technische aanpassingen. Door de vanzelfsprekendheid van het vaktechnisch reflecteren steeds als uitgangspunt te nemen, wordt de student geleidelijk minder docentafhankelijk in zijn leerweg. Dit geeft vervolgens ruimte en motivatie om op eigen titel het vakmatig werken te blijven onderzoeken in stages en later in de beroepspraktijk. Wij vinden het in ons lesaanbod vanzelfsprekend om de studenten continu te observeren als middel om te kunnen bepalen via welk pad hij je het beste kan volgen. Een groot voordeel van deze vakopvatting is dat je als docent een enorme ervaringskwaliteit ontwikkelt, waarmee de capaciteit tot maatwerk kan worden geoptimaliseerd. Als resultante hiervan wordt een onuitputtelijke bron van informatie aangeboord, die telkens een nieuw licht werpt op de manier waarop fysiek, adem, stem, spraak en talige inhoud met elkaar in verbinding staan.”

A Novel Perspective on Interference Control and Distraction in ADHD

Veel toonaangevende theorieën over ADHD veronderstellen afwijkingen in 'cognitieve controle' of in 'executief functioneren' als onderliggend mechanisme dat leidt tot de geobserveerde gedragsproblemen in ADHD. Beide definities van deze mechanisme bevatten als belangrijk aspect het selectief kunnen richten van aandacht en het negeren van irrelevante of conflicterende informatie. Bij kinderen met ADHD gaat dit vaak mis, ze zijn sneller afgeleid en kunnen zich hierdoor minder goed richten op schoolwerk.

Om voor dit proefschrift meer inzicht te krijgen in de aard van deze onderliggende problematiek bij ADHD zijn er neurocognitieve taken afgenomen bij een groep kinderen met ADHD en bij een controlegroep van kinderen in dezelfde leeftijdscategorie zonder ADHD. Met de neurocognitieve taken werden specifieke cognitieve processen gemeten die noodzakelijk zijn om de aandacht te kunnen richten op datgene wat relevant en wat irrelevant is te negeren. Daarnaast werden er event-related potentials (ERP's) gemeten gedurende de eerder genoemde taken. Met ERP's kon een nauwkeurig inzicht gegeven worden in de timing van verschillende cognitieve (sub)processen die noodzakelijk zijn voor de verwerking van informatie.

De eerste centrale vraag van het proefschrift is of de interferentie controle bij ADHD gestoord is. Dit is onderzocht door middel van een meta-analyse over alle onderzoeken naar ADHD tussen 1990 en 2002 waarbij de Stroop Kleur-woord taak gebruikt is. De verschillen in interferentie controle tussen de groepen met ADHD vergeleken met groepen zonder ADHD bleken echter klein te zijn. Wel waren er aanzienlijke verschillen in het benoemen van kleuren en het lezen van de woorden, waarbij de kinderen met ADHD langzamer waren. Geconcludeerd werd dat deze kinderen meer moeite hadden met de basisvoorwaarden voor de Stroop Kleur-woord taak (het benoemen van kleuren en lezen) dan met interfererende informatie. Deze bevinding maakte duidelijk dat het belangrijk is om deze basisvaardigheden te controleren bij een neurocognitief onderzoek.

Er werden twee interferentietaken ontwikkeld (een auditieve Stroop taak en een Simon taak) die onafhankelijk waren van de eerder genoemde basisvaardigheden. Deze taken werden afgenomen bij de onderzoeksgroep en de controlegroep. Bij de auditieve Stroop taak kregen de kinderen de woorden 'hoog' en 'laag' te horen die op een hoge of lage toon uitgesproken waren. De kinderen uit de onderzoeksgroep en de controlegroep bleken moeite te hebben met deze taak, maar de kinderen met ADHD bleken niet méér in verwarring te worden gebracht dan de kinderen zonder ADHD. Bij de Simon taak zagen de kinderen een pijl die links of rechts van het midden van het scherm verschijnt. De pijl wijst naar links of naar rechts. De kinderen moesten reageren op de richting die de pijl opwijst en hierbij de plek waarop de pijl verschijnt te negeren. Ook bij dit onderdeel werd geen verschil gevonden tussen de kinderen met en zonder ADHD. Aan de hand van beide taken werd aangetoond dat kinderen met ADHD geen problemen hebben met interferentie controle.

De tweede centrale vraag van het proefschrift is of kinderen met ADHD meer afgeleid worden dan kinderen zonder ADHD. Om dit te onderzoeken werd gebruik gemaakt van een paradigma dat speciaal ontworpen was om afleiding te meten bij een ERP onderzoek. Het kind voerde een visuele taak uit terwijl hij of zij luisterde naar standaard tonen en af en toe een nieuw geluid (zoals een loeiende koe, een motor of een bel). Het kind moet de geluiden negeren en zich richten op de visuele taak. Omdat nieuwe en onverwachte geluiden moeilijker te negeren zijn dan standaard tonen, verslechtert de prestatie vaak direct na nieuwe geluiden. De kinderen van de onderzoeks- en controlegroep zagen een hardloper en moesten zo snel mogelijk de richting waarin de hardloper rende aangeven. Vlak voordat de hardloper verscheen hoorden ze een standaard toon en af en toe een onverwacht en nieuw geluid.

Er werd geen verschil geconstateerd in de mate van vertraging tussen kinderen met ADHD en kinderen zonder ADHD. Een verrassend resultaat was dat kinderen met ADHD specifiek minder omissiefouten maakten (niet reageren op de stimulus) na het nieuwe geluid. Bij kinderen zonder ADHD was dit minder sterk. Het afleidende nieuwe geluid had bij kinderen met ADHD een gunstig effect, mogelijk werd dit veroorzaakt doordat het geluid voor een hogere alertheid zorgde wat leidt tot minder omissiefouten bij kinderen met ADHD.

De laatste centrale vraag van het proefschrift is of er verschillen zijn tussen kinderen met ADHD en zonder ADHD in de neurofysiologische verwerking van interfererende en afleidende informatie. Hiervoor werden de eerder verkregen gegevens van de verschillende taken anders geïnterpreteerd. Er werden hierdoor wel aanwijzingen gevonden voor een verhoogde afleidbaarheid. Er werden aanwijzingen gevonden dat de 'call for attention' in het algemeen misschien sterker is in de ADHD groep. Ook werd gevonden dat kinderen met ADHD een sterkere aandachtsswitch naar de nieuwe en irrelevante informatie laten zien dan kinderen zonder ADHD.

Uit het proefschrift blijkt dat kinderen met ADHD nauwelijks afwijkingen hebben wat betreft hun prestatie op taken die interferentie controle meten, dit ondanks dat er wel neurofysiologische afwijkingen gevonden zijn bij het verwerken van deze interfererende informatie. Taken die interferentie controle en afleidbaarheid meten zijn slechts van beperkt nut in de klinische praktijk om de onderliggende problemen bij ADHD in kaart te brengen. Bovendien bleek interferentie controle niet samen te hangen met scores op gedragsvragenlijsten voor aandacht en hyperactiviteit / impulsiviteit. Een tweede klinische implicatie is dat irrelevante geluiden op de achtergrond een gunstig effect kunnen hebben op de prestatie van kinderen met ADHD, mogelijk kunnen kinderen met ADHD profiteren van achtergrondgeluiden doordat dit hun alertheid verhoogd.

Op dit moment vinden de meeste studies naar ADHD vooral plaats onder gestructureerde experimentele omstandigheden. In haar proefschrift vraagt R. van Mourik zich hardop af het zinvol is om kinderen met ADHD taken te laten doen in een dergelijke setting. In experimentele situaties is het doel vaak om één aspect van de informatieverwerking te isoleren, maar in het dagelijks leven zijn vaak veel verschillende vaardigheden gelijktijdig nodig.

R. van Mourik - Video Interferentiecontrole en afleidbaarheid in ADHD: nieuwe inzichten (Amsterdam, 16 februari 2010)

Promotoren: prof.dr. J.A. Sergeant prof.dr. J. Oosterlaan

Correspondentie: r.van.mourik@psy.vu.nl